

18. Millî Kimlik Oluşturma Aracı Olarak İntikam Şiirleri¹

Salih NURDAĞ²

APA: Nurdağ, S. (2024). Millî Kimlik Oluşturma Aracı Olarak İntikam Şiirleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö15), 337-349. **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823893>

Öz

İnsanların olduğu gibi devletlerin ve milletlerin hayatlarında da derin izler bırakan olaylar ve durumlar vardır. Bunlar mutluluk kaynağı olan zaferler, kurtuluşlar olabileceği gibi travmatik etkileri olan depresyon, göç, savaş gibi olaylar da olabilir. 19. yy.'ın başlarından itibaren milliyetçilik düşüncesinin de etkisiyle Balkanlarda başlayan ayaklanmalar Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki mağlubiyeti ile sonuçlanır. Yaşanan bu mağlubiyet, devleti sadece ekonomik ve siyasi yönden etkilemez. Uzun yıllar Balkanlarda hüküm süren Osmanlı'nın bu toprakları kaybetmesi, yaşanan insan kayıpları, Türk ve Müslüman ahaliye yapılan zulümler âdeta bir travmaya sebep olur. Milliyetçilik hareketlerini ilk defa Balkanlarda acı bir şekilde tecrübe eden Osmanlı Türkleri arasında da millî bilinç uyanmaya başlar. Gazete ve dergilerde Türkçülük düşüncesi ile yazılar yayımlanmaya başlanır. Edebiyatçılar da roman, hikâye, şiir ve tiyatro eserleriyle toplumun hislerini yansıtmaya çalışırlar. Bu süreçte en çok dikkat çeken ve en fazla yazılan tür ise şiirdir. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında yazılan şiirlerde iki farklı duygu hâkimdir: Üzüntü ve intikam. İntikam, çok güçlü bir duygudur ve sürekli uyanık kalmayı gerektirir. Bu duygu bireysel değil de topluluk olarak yaşandığında uzun süreli bir etkiye sahiptir. Kimlik oluşumu için ideal bir vasıta olan intikam duygusu özellikle şiirlerde etkili bir şekilde kullanılır. Balkan Savaşları ile ilgili yazılan intikam şiirlerinin birçoğunda intikam ve Türk kelimeleri genellikle birlikte kullanılarak Türkçülük fikrinin güçlenmesine ve kimlik oluşumuna katkıda bulunulur. Bu yazıda intikamın ceza boyutu üzerinde değil kurucu ve kimlik oluşturucu etkisi üzerinde durulmuştur. Bunun için bizzat intikam, öç, kin gibi kelimelere yer veren şiirler seçilmiştir. İntikam anlamı içeren şiirlerin seçilmesi yazının sınırlarını aşaçağından incelemeye dâhil edilmemiştir.

Anahtar kelimeler: Savaş, intikam, kimlik, şiir, milliyetçilik.

¹ **Beyan (Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektiren bir çalışma değildir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate / Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.09.2024-**Yayın Tarihi:** 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823893>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğretmen, MEB / MNE (Samsun, Türkiye), salihnurdag@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-7216-5907>, **ROR ID:** <https://ror.org/0ojsa9g46>, **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossref Funder ID:** 501100013898

Revenge Poems as a Means of Creating National Identity³

Abstract

There are some instampting events and situations in the lives of nations and governments as in human's lives. These can be not only the victory and liberation that are the source of happiness but also they can be war, migration, earthquake that have traumatic effects. The rebellions which started in the Balkans with the effect of nationalism in the early 19th century, end with the defeat of Ottoman Empire in Balkan Wars. This defeat encountered does not only affect the government with politically and economically. That the Ottoman Empire ruling in Balkans for many years has lost this land, human loss and cruelty made against Muslim and Turkish people, cause almost trauma. National consciousness starts to raise among Ottoman Turks who experienced sadly nationalist movements in Balkans for the first time. Articles start to publish in newspapers and journals with the idea of Turkism. Literators try to reflect the feelings of society with novels, histories, poems and dramas. In this process, the most attention-grabbing and the most written genre is poem. Two different feelings are dominate in the poems which are written during and after Balkan Wars. Sorrow and revenge. Revenge is a very strong emotion and it requires to keep awake continuously. This emotion has a long-time impact when it is lived as a community but not individually. Sense of revenge that is an ideal tool for identitiy formation, is used effectively, especially in poems. By using generally together the words revenge and Turk together in most of the revenge poems written about Balkan Wars, contribute the identity formation and strengthening Turkism idea. In this article, not about the punishment aspect but founder and identity formation effect of revenge put emphasis on. For this reason, particularly the poems including words like revenge, nemesis, grudge are chosen. The poems having the emotion of revenge are not incorporated into the research as they will overstep the bounds of writing. But, these poems have also a quite big effect for national identity formation.

Keywords: War, revenge, identification, poem, nationalism.

³ **Statement (Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is not a study that requires ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticatge, Rate: %5

Ethics Complaint: editor@rumelide.

Article Type: Research article, Article Registration Date: 18.07.2024-Acceptance Date: 20.09.2024-Publication Date: 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823893>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

“Edebiyat bir anlamda bir milletin günlüğüdür, onun gemişinin, şimdinin ve geleceğinin hikâyesini anlatır.” **Jusdanis**

Ulus devletlerin ortaya çıkışında en önemli faktörlerden birisi milliyetçilik düşüncesidir. “Bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi” olarak tanımlanabilecek olan milliyetçiliğın farklı tanımlarına da rastlamak mümkündür (Özkırmılı, 2015: 14). Bu farklılığın sebebi ise milliyetçiliğın millet, milliyet, şovenizm, etnisite, kültür, emperyalizm, ırk, ırkçılık, halk, yurtseverlik gibi kavramlarla iç içe geçmesidir. Ne kadar çok farklı kavram olursa olsun hepsinin amacı bir kimlik oluşturabilmektir. Bundan dolayıdır ki milliyetçilik düşüncesinin merkezine kimlik kavramı alındığında ulus devletlerin oluşumunun bütün yönleri görülebilir.

Milliyetçilik düşüncesinin temelini oluşturan kimlik, bir toplumun, bireyin kendisini nasıl gördüğünü ve tarihi süreç içinde nereye konumlandığını açıklayan kavramlardan biridir (Alver, 2006). Özdemir’e göre ise kimlik bireyin ait olduğu toplumsal yapının diline, dinine, gelenek ve göreneklerine, değerlerine karşı bir aidiyet bilincini ifade eder. (Özdemir, 2001). Bu aidiyet ırk, etnisite, yurtseverlik, dil, din gibi unsurlar çerçevesinde oluşur. Ancak bu da kimliğın oluşumu için yeterli sebep değildir. Bu unsurlar etrafında toplanan insanların kendilerinin farkına varması için farklı unsurlarla karşılaşmaya ihtiyaçları vardır. İnsan veya bir topluluk kendi kimliğinin farkına ancak farklı olan sayesinde varabilir. Bunun için de mutlaka bir ötekine ihtiyaç duyar. Kimliğın var olması için farklılığın varlığına ihtiyaç vardır ve kendini konumlandığı yerde bu farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Connolly, 1995).

“Öteki”ni Keşfetmek

Kimliğın farkına varılması ötekinin varlığına ihtiyaç duyar. Burada “Öteki” ile kast edilen “farklı” olandır. Güncel Türkçe Sözlük’te bu kavram;

1. Bilinenin, sözü edilenin dışında olan şey; öbürü, öbürkü.
2. Sözü edilen veya benzer iki nesneden veya kimseden önem veya konum bakımından uzakta olan; diğeri, öbür.
3. Mevcut kültürün kabul görmüş değerleri içinde dışlanmış olan (URL1).

şeklinde tanımlanmaktadır. Bir kişiden veya topluluktan farklı düşünüp davrananlar “öteki” olarak adlandırıldığında kimliğın ortaya çıkması başlamış demektir. Kimlik arayışı insanın veya topluluğun ne olduğu, neye dayandığı ve kendisini diğlerinden ayırt eden özelliklerin neler olduğunun sorgulanmasıyla başlar. Lévi-Strauss, bu evrensel gerçeği “Ego versus autre” (Ötekilere karşı ben) sözleriyle dile getirir (Güvenç, 1995). Amin Maalouf’a göre ise kimliğimiz bizi başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir (Maalouf, 2009). Bu durumda kişi kendisinden olmayı öteki olarak nitelendirirken öteki için de kendisi aynı konuma gelmektedir. Yani bu durum asla tek taraflı değildir. “Öteki”ni ortaya koyanlar mutlaka kendilerini merkeze almak zorundadır.

Özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı’da ortaya çıkan kimlik sorunu da ötekine karşılık bir konumlanmaya sahiptir. Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti’ndeki yapıların ayaklanmasının temel sebebi olarak gösterilir. Bu ulusların ayaklanması aynı zamanda Türkler için de bir kimlik farkındalığının oluşmasını sağlar. Fakat bu ayaklanmalar tek başına

Türk kimliğinin oluşmasında etkili olmaz. Bazı aydınlar toplumsal yapıyı ve devleti korumak için Türk kimliğini ön plana çıkarır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Türkçülük akımı Yunan Harbi, Trablusgarp Savaşı ve özellikle Balkan Savaşlarından sonra güç kazanır. Balkan Savaşlarında Müslüman-Türklerin katledilmesi, göç yollarında yaşanan sıkıntılar kadar savaşların sonunda Balkanlardaki toprakların kaybedilmesinin de Türk ulusal kimliğinin oluşmasında son derece önemli bir yeri vardır (Akçam, 2002). Bu toprak kayıpları sonucunda kendini merkeze alan Türklük düşüncesi ötekini fark eder. Ötekinin fark edilmesiyle de kendisini fark eder. Balkan Savaşları sonucunda keşfedilen öteki sadece farklı olan değil, aynı zamanda intikam alınması gerektirir. Bu intikam isteğinde, Balkanların Türk tarihindeki yeri ve önemi kadar savaşlar esnasında Müslümanlara yapılan mezalimin boyutu da oldukça etkilidir.

Balkan Savaşları sırasında ortaya çıkan intikam duygusu sadece başkent İstanbul'da dile getirilmez. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mitingler ve yardım kampanyaları düzenlenir. Adapazarı'nda beş bin kişilik bir miting düzenlenir ve düşmandan intikam almaya yeminler edilir. Kastamonu Nasrullah Meydanı'nda on bin kişilik bir miting yapılır ve 1075 lira para toplanır. Gönüllü askerlik kayıtları yapılır. Yozgat'taki bir mitingde de bir miktar para toplanır. Ayrıca cepheye destek amacıyla Redif taburunun yola çıkacağı, on beş yaşından yetmiş yaşına kadar bütün vatandaşların gönüllü olarak savaşa katılabilecekleri bildirilir. Bartın, Antalya, Konya, Afyon, Denizli, Karaman, Diyarbakır, İzmir, Erzurum ve Bursa da mitingler düzenlenir (Aydın, 2013). Ülke genelinde uyanan bu bilinç basın hayatında da etkisini gösterir. Gazetelerde Balkan Savaşları öncesinde ve sonrasında yaşanan mezalimlere yer verilmesi millî bilinci kuvvetlendirmekle beraber intikam duygusunun da ateşlenmesini sağlar.

İntikam

Bazı kelimeler vardır kendi içlerinde bir aidiyet bildirirler: Aile, millet, ulus gibi. Bazı kelimeler ise aidiyet oluşturmada önemli işlevler yüklenir. Görev, kutsallık, bağlılık, değer, nefret, intikam gibi. Bu kelimelerden bazıları olumlu bazıları ise olumsuz anlamlar çağrıştırmaktadır. Nasıl bir anlam çağrıştırırsa çağrıştırın önemli olan bu kelimelerin toplulukları birleştirecek duyguları barındırmasıdır. Olumsuz bir anlam çağrıştıran intikam kelimesi de ortaya çıkardığı güçlü duyguyla birlikte kimlik oluşumunda önemli bir rol üstlenir. TDK Güncel Türkçe sözlükte "öç" olarak açıklanan intikam kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılan intikam "öç alma, haksızlık yapanın haksızlığa uğrayan tarafından cezalandırılması, suç ve günah işleyeni gerektiği şekilde cezalandırma, kötülüğe ceza ile karşılık verme" anlamlarında kullanılır. (URL2).

İntikamın ortaya çıkması için zarar gören biri ya da birilerinin olması gerekir. Bu her zarar görenin intikam duygusu besleyeceği anlamına gelmez. İntikam duygusundan beklenen bir başkasının zarar görmesi değil yapılan bir haksızlığa karşı adaletin sağlanması isteğidir. Bu yönüyle intikam ilkel bir duygu ya da dürtü olmaktan çıkarak bilinçli bir adalet isteğine dönüşür. Bu adalet isteği ise intikamı kötücül eylemler peşinde bir duygu olmaktan çıkartıp kötülüğe karşı bir çıkış hâline getirmektedir (Adugit, 2008).

İntikam düşüncesi insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Birçok kültürde olan bu düşünce Türk destanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Kazak, Kırgız, Altay gibi Türk topluluklarının destanlarında kahramanın düşman han ve topluluklara karşı intikam mücadelesi verdiği görülmektedir (Aça, 2003). Sadece destanlarda değil mitler, efsaneler, masallar ve halk hikâyelerinde de yapılan haksızlıklara karşı çıkma, zulme karşılık verme şeklinde intikam motifine yer verildiği görülür (Saraç, 2013).

Birçok dinde intikam kötü bir Şey olarak gösterilir ve bunun yerine af duygusu ön plana çıkarılır. Kimi düşünürler intikamın yanlışlığı üzerine görüş beyan ederken kimileri de onu ahlaki boyutta değerlendirerek gerekliliği ve biçimi ile ilgili fikirlerini ifade etmişlerdir. Özellikle intikamın bir yaptırımı olarak ceza kavramı üzerine tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.

İntikam duygusu aynı zamanda adalet duygusuyla da doğrudan ilişkilidir. İntikam besleyenler için adaletin gerçekleşmesi ancak ve ancak intikamın alınmasıyla gerçekleşebilir. Çoğu durumda intikamın fiziksel olarak gerçekleşmesinden ziyade bir duygu olarak intikam alma isteği adalet duygusunun diri tutulmasını sağlar. Burada önemli olan intikamın bir düşünce olarak varlığını devam ettirmesidir. İnsanın içini kemirerek huzursuzluğa neden olan intikam alma duygusu hemen karşı tarafa zarar verme eylemine yönelmez. İlk olarak adaletin gerçekleşmemesi sonucu ortaya çıkan huzursuzluğun giderilmesini sağlar (Şener, 2013). İntikam düşüncesinin kişinin kendi içinde katarsisi sağlamasının yollarından biri olduğu gibi öz benliği koruyucu bir işlevi olduğu da unutulmamalıdır. İntikam arzusu, başkalarına zarar vermenin aksine, ödeşme dürtüsü peşinde koşar. Bu ödeşme çoğu zaman bir kısas mahiyetinde gerçekleşmese de bunun arzusunun duyulması veya beslenmesi öz benliği koruma özelliği gösterir.

Kimlik ve Estetik

Ortak bir tarihi paylaşmak ulusal kimliğin oluşumunda önemlidir. Geçmişte yaşanan acılar, kazanılan zaferler veya gelecek için kurgulanan idealler kimlik oluşumunu doğrudan etkiler. Geçmişteki zaferlerin kutlanması millî kimliği oluşturmada ve millî bilinci uyanık tutmada önemli görevler üstlenmektedir. Kimliğin toplumsal yönü söz konusu olduğunda “geçmiş” devreye girer. Çünkü toplumsal kimlik semboller, anılar ve geleneklerden hareketle oluşturulur (Bilgin, 2013). Geçmişteki başarılar kadar acılar da kimlik oluşumunda kullanılır. Sonucu ne olursa olsun savaşlar kimlik oluşumunda son derece etkilidir. Bu savaşlar neticesinde ortaya çıkan en güçlü duygu ise intikamdır. İntikam duygusunun kimlik oluşumundaki etkili kullanımı ise edebiyat aracılığı ile olur. Özellikle yenilgiler yaşayan milletlerin yok oluş tehlikesi yaşadıkları zamanlarda verilen mücadelelerin veya kayıpların edebî anlatıları, milletçilik duygusunun güçlenmesine katkı sunma amacıyla kullanılır. Edebiyatın toplumla olan sıkı ilişkisi bu duygunun güçlenmesini sağlar. Toplumsal alanla iç içe olan edebiyat kolektif kimliğin hikâyesini anlatır (Jusdanis, 1998). Bu yolla topluma bir kimlik kazandırmayı ve milliyetçilik duygularını yüceltmeyi amaçlar.

I. ve II. Balkan Savaşı, Türk milletinin tarihinde derin izler bırakan savaşlardır. Balkanlardaki toprak kayıpları millet üzerinde büyük bir etki bırakır. Hamdullah Suphi'nin anlattığı olay bu etkinin somut göstergelerinden biridir: Çanakkale'de savaşan bir yedek subay, yarasının sarılmaya çalışılması üzerine Balkan Savaşlarının karasını ancak bu kanın sileceğini söyleyerek kanının akmasını istemiştir (Aktaran: Köroğlu, 2010). Balkanların kaybedilmesinin derin etkisini bu olay çok veciz bir şekilde özetlemektedir. Balkanların kaybedilmesiyle ortaya çıkan intikam duygusu Türkçülük düşüncesini de önemli ölçüde etkiler. Yunan Harbi ile başlayıp Trablusgarp ile devam eden ve Balkan Savaşları sırasında zirvesini yaşayan düşünce hareketlerine bakıldığında Türk kimliğinin yenilgiler, Müslüman katliamları ve toprak kayıplarının ürettiği bir intikam duygusu ile birlikte şekillendiği görülmektedir (Akçam, 2002). Siyasi ve toplumsal hayatta yaşanan bu krizlerin edebiyatta da karşılık bulduğu görülmektedir. Edebiyat, millî seferberlik amacıyla bir propaganda aracı olarak ilk defa Balkan Savaşları'nda kullanılmıştır (Taştan, 2017). Balkanları kaybetmenin üzüntüsü ve acısı çeşitli edebî eserlerde dile getirilir. Hikâye, tiyatro, roman gibi türlerin yanında özellikle şiirde bu duyguların çok fazla kullanıldığı görülmektedir. Sadık Tural'a göre varlığını devam ettiren devletlerin ve milletlerin hem dil servetleri hem de orduları vardır.

Ordular devletin ve milletin bağımsızlığını bozmak isteyenlere karşı caydırıcı bir güç unsuru olarak kullanılır. Şiir ise bütün varlığıyla bir ifade ordusu olan dilin stratejik silahı ve bekçisidir (Tural, 2005). Eliot bu durumu “şiiirin sosyal görevi” olarak ifade eder (Eliot, 1991).

İntikam alevinin sürekli yanması için intikam duygusu sürekli harlanmalıdır. Bu da ancak merkez olayı canlı tutmakla olur. Bu canlı tutmanın en güzel örneğini ise edebî eserler verir. Edebî eserlerde görülen intikam duygusu gerçekleşmiş bir intikam değildir. Gerçekleşmesi pek de istenmez. Sadece bu duyguyla birlikte kenetlenmeyi ve var olmayı amaçlar.

İntikam Şiirleri

Osmanlı'nın son dönemlerini gören Millî Edebiyat dönemi yazarlarından Ahmet Nedim Servet Tör, gerek nesirlerinde gerekse manzum eserlerinde millî bilinci uyandırmaya çalışmıştır. “Müslümanlara Mahsus” adlı risalesinde ekonomik kalkınma için yerli malının kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ahmet Nedim, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren meselelerle ilgili görüşlerini de dönemin gazete ve dergilerinde dile getirmiştir. Elinden geldiğince yazdığı bütün eserlerinde milliyetçilik duygusunu ön plana çıkaran Ahmet Nedim, Balkan Savaşları sonunda neredeyse çöküşün eşğine gelen Osmanlı Devleti'nin durumunu görmezden gelemez ve “Türk'ün Destanı” adlı şiiri ile milleti gaflet uykusundan uyandırmaya çalışır (Şahin, 2013). Ahmet Nedim'in şiirindeki intikam, kuru bir duygudan ibaret değildir. İntikamın alınması için gayret ve çalışma gerektiğinin bilincindedir. Kırk beş dörtlükten oluşan bu uzun manzumenin sadece intikam ile ilgili bölümlerini almakta iktifa ediyoruz.

25

Ağlayıp oturmak faide vermez
Âdem çalışmazsa murada ermez
Öyle kuru laflar torbaya girmez
İnsandır intikam alan Türkoğlu

26

Erkeksin boş yere ağlama sakın
Kaldır başımı da etrafa bakın
İntikam, kalbine eylesin akın
Gayret kılıcını kuşan Türkoğlu

27

Evet, hep doğrandı ihtiyar, sabı
Cehalet, gaflettir bunun sebebi
Silkin, uyan artık Arslanlar gibi
İntikam bekliyor cihan Türkoğlu

29

Miskinlik yetişir biraz da canlan
Unutma intikam fikrini bir an
Sonra çok pişman olursun inan
Bak, Rumeli sana, nişan Türkoğlu

30

Kinini besile evladın gibi

Sarı silahına mu'tâdın gibi

Al öcünü sen de ecdadın gibi

Vaktini geçirme aman Türkoğlu (Şahin, 2013: 214-215).

Ahmet Nedim, I. Dünya Savaşı'nın arifesinde yazdığı bu manzumede, Balkan Savaşlarının acısını taze tutar. Çalışmaktan başka yol olmadığını, gafletten uyanılması gerektiğini belirtirken bunun intikam duygusunu diri tutmayla olacağını belirtir. İntikam beslenmeli, unutulmamalı ve gerektiğinde de gerçekleştirilmelidir. İntikamı alacak olan ise Türkoğlu'dur. Bu şekilde bir ifade ile hem aidiyet sağlamaya hem de intikamın nesilden nesle aktarılmasını sağlamaya çalışır.

İntikamın diri tutulması gerektiği ve bunun da devletin devamlılığı için hayati önemi olduğunu anlatan bir başka şiir ise Nedim'e aittir. "Ah Rumeli" adlı şiirinde intikamın gerekliliğinden bahsederken tarihsel argümanları da kullanır. İntikam gelip geçici bir duygu değildir. Sürekliliğın sağlanması için gelecek nesillere miras olarak aktarılması gereken bir duygudur:

...

Unutma kinini fikrin dönmesin

Milleti yaşatan kindir, emeldir.

Üfle ateşi kinin sönmesin

Devlet binâsına kin bir temeldir.

Cengiz evlâdısın cânınla kanın

Kin yıldırımıyla yansın tutuşsun

Gam yeme batarsa adınla sanın

Kinin evlâdına mirâsın olsun! (Taştan, 2012: 23).

Feyzullah Sacit, 1914 yılında yazdığı "Öç Marşı" adlı şiirinde Balkanların kaybedilmesinin yasını tutmak yerine intikam duygusuyla ortalığın kan gölüne dönmesi gerektiğini ifade eder. Tabii şairin bu dehşetli ifadelerinin altında yatan gerçek, Balkanlarda gerçekleştirilen zulümlerin bir karşılığı olarak ortaya çıkan duygu yoğunluğudur. İntikam alma isteği Balkanlarda maruz kalınan muamelenin bir neticesi olarak ortaya çıkar. Uğranılan bir haksızlığa karşı şiddetli bir adalet isteğidir. Ahmet Nedim, intikamın gerçekleşmesi için çalışmanın önemini vurgularken Feyzullah Sacit, intikamın ancak savaşarak alınacağını belirtir:

Kin ateşi ver süngüne, bir yıldırım olsun,

Çık kükre, yürü... Çan sesi ra'dınla boğulsun

Balkan yanıp akrep yuvası kan ile dolsun...

Ruhundaki öç volkanını kan ile söndür

Namus yüzünü, ey ulu millet yine güldür (Bağır, 2012: 80).

Celâl Sahir'in "Öç" adlı manzumesinde de Balkanların önemi bir daha görülür. Osmanlı, Balkanları imar etmiştir; fakat bu yerlerin elden çıktığı asla unutulmamalıdır. İntikam duygusu diri tutulmalı ki o yerler tekrar geri alınabilsin. Manzumede özellikle Osmanlı'ya başkentlik yapan Edirne'nin hatırlatılmasının

sembolik bir anlamı vardır. Celâl Sahir'e göre intikamın unutulması alçaklıkla birdir:

...
Beş buçuk ay göğüs gerdi, namusunu korudu,
Sürü sürü tepeledi Bulgarı;
Teslim oldu, fakat alını yukarı
Sen alçaksın, ey kardeşim, unutursan bu yurdu.
Sakın sakın Edirne'yi unutma;
Öç almanın vakti gelir, sen kinini unutma!... (Bağır, 2012: 184-185).

İbrahim Alâettin Gövsa, “Rumeli’ye Dasitan-ı Harp” adlı şiirinde Balkanları bir anne olarak kabul eder ve buraların kaybedilişinin derin acısını duyar. Ona göre bu acının ortadan kaldırılması için intikamının kesinlikle alınması gerekmektedir. İntikamı Türklüğün bir gereği olarak görür:

...
Şan ile almazsa millet intikam
Türke ben Türküm demek olsun haram (Gürel, 1995: 211).

Enis Behiç, “Üstad Fâik Âli Beyefendiye” ithafıyla yayımladığı “Vatana Mersiye” adlı şiirini Balkan Savaşlarının sonrasında yazmıştır. Şiirde Balkanların kaybedilmesinin üzüntüsünü dile getiren şair aynı zamanda intikamın da unutulmaması gerektiğini belirtir. Dökülen gözyaşlarının karşılığı ancak intikamla alınabilir:

...
Ağ, ağla!... Ağla!... Ağla, fakat hiç unutma ki:
Bir katrenin mukabili bin intikamdır.
Makhûr şehkalar ki yanar intikam için,
Milliyet intibahına kudsi peyamdır
... (Koryürek, 1971: 90-91).

Nâzım Hikmet, 1915 tarihli “Rumeli” adlı şiirinde intikam duygusunu gerekçelere bağlar. Bu gerekçeler Balkanlarda yapılan zulümlerdir. Nazım Hikmet, maruz bırakılan adaletsizlikleri de dikkatlere sunarak intikam duygusunun en derinden hissedilmesini sağlar. Bu gerekçeler sadece insani değil aynı zamanda dinî ve millîdir. İntikam, kişisel bir arzu olmaktan çıkar ve tarihsel bir zorunluluk hâline gelir:

İntikam
İntikamım alın diye bağıryor
Haç asılmış camiler
İntikamım alın diye bağıryor
Süngülenmiş masumlar
İntikamım alın diye bağıryor
Öksüz kalmış yetimler
İntikamım alın diye
Hep inliyor semalar
İntikamım alın diye

Bağırıyor Rumeli

Sen ey ulu neslin evlâdı

Bu feryâda susacaksın öyle mi? (Turan-Güllüoğlu, 2008: 1883)

Balkanların kaybı özellikle de Girit'in Yunanistan tarafından ilhak edilmesi Emin Bülent'i çok derinden etkilemiştir. O, "Kin" adlı Şiirini Girit Müslümanlarına ithaf eder. Őiirin özellikle son dizesinde "kin"ın unutulmaması için evladının adı olduğunu belirtir. Bu mısra intikam duygusunun gücünün anlık bir duygu olmayıp uzun bir süre devam etmesi bakımından da önemlidir. Şair, bu anlatım tekniği ile zamansal olarak bir süreklilik unsuru oluşturarak okuyucuda geçmişin devamlılığını sağlar. Böylece Şiiri okuyan kişi de geçmişte yaşanmış bir olayı değil içinde kendisinin de bulunduğu bir olayı okumuş olur. Olaya dışarıdan bakan bir kişi olarak değil bizzat olayın içinde olan birisidir (Durmuş, 2006).

...

Ben Őüre-zâr-ı kalbimi kinimle süslerim,

Kalbimde bir silâh ile ferdâyı beklerim.

Kabrinde müsterih uyu en nâm-dâr atam,

Evlâdımın bugünkü adı sâde intikam! (Kaplan, 2015: 164)

İntikamımı kendisinden sonraya taşıyan bir diğer Şair de İhsan Raif Hanım'dır. "Feryad-ı Vicdan" adlı Şiirindeki,

...

Ey evlatlar son ricamdır, son hitabım, son sedam

Alın benim intikamım, intikam ah... intikam (Öztürk, 2002: 20).

...

dizeleriyle intikamı millete mal eder. Aynı özellik Ziya Gökalp'in "Őehit Haremi" başlıklı Şiirinde de görülür. Gökalp, babası Őehit olan bir çocuk için yazdığı ninnide çocuğun büyüyünce dışmanlarından intikamını almasını istemektedir:

...

O izlerde sende dolaş, ninni...

Öç gününe tezce ulaş, ninni...

...

Uyu yavrum, tepesinde haç yatar.

Camiler var, bu mu seni ağlatan,

Dayanmaz çiğnenmeğe bu vatan

...

Camilere götür hilâl ninni...

Hem yurdu, hem öcünü al ninni (Tanyu, 1976: 14-15).

İntikam duygusunu sürekli kılmanın yolu onu her dem taze tutmaktır. Bu tazelik de ancak onu gelecek nesillere aktarmakla korunur. Özellikle çocuklar için yazılan Şiirler onların zihin ve duygu dünyasında kaybolmayacak etkiye sahiptir. Bu duyguların çocuklara aktarılacağı en iyi yer ise okullardır. Balkan Savaşları sonrasında milli bir eğitim politikası benimsenmiş ve çocukların milliyetçi paradigma ile yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Balkan Savaşları'ndaki mağlubiyetin bir sonucu olarak intikam duyguları

şiddetlenmiş ve militarist düşünceleri beslemiştir. Çocuklara verilen eğitim ile onların kaybedilen toprakları geri kazanacak, intikamlarını alacak birer kahraman olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Öztaş, 2013).

Çocuklar için intikam şiirleri yazanların başında Aka Gündüz gelmektedir. O, birçok şiirinde intikam duyguna yer vermiştir. “Öç Türküsü” adlı şiirinde intikam almayı yegâne amaç olarak görmektedir. Alınan bu intikamla birlikte millî gururu da sağlamlaşacaktır. Şiirde intikam, millî gurur ve iman birlikte ele alınmaktadır. Bu şiirde de görüldüğü gibi gururun intikamla birlikte anılması Balkan Savaşlarının nasıl bir etki bıraktığını göstermektedir:

Öç Türküsü

Yansın cihân, aksın al kan, yok bir umurum;
Yeter bana millî duygum, millî gururum;
Öç aldıkça artar benim zevkim, sürurum;
Yansın cihan, aksın al kan, yok bir umurum.

...

Şehidlerin aziz ruhu gönlümü yakar.
Bu ateşli gönlüm ile yas çekmem zinhâr,
Kavi imân, kavi vicdan, kavi cânım var;
Öç aldıkça artar benim zevkim sürurum.

Türk oğluyum, yani: Barut, tufan evlâdı
Öç almaktır Türk oğlunun bugün murâdı,
Öç almak çün sür ileri! Turân evlâdı

Yansın cihân, aksın al kan, yok bir umurum (Gündoğdu- Güler, 2023: 161).

Balkan Savaşları sonrasında öğrencilerde millî bir kimlik oluşturmak için eğitimde de intikam duygusuna yer verilmesi tartışılmıştır. Çocuklar için yazılan şiirlerde intikam duygusuna yer verilmiştir. Ethem Nejat'a göre okullardaki öğretmenler artık statükoyu korumaya çalışmamalıdır. Öğretmen okulları birer kışla vazifesi görmeli ve intikam orduları yetiştirmelidir. Körü körüne kitap okumak yerine jimnastik, gezi, binicilik gibi eğitimler verilmelidir. Eğitim, millî duyguları uyandırmalıdır (Ergün, 1996).

Ali Ulvi Elöve, “Cenge Giderken” adlı şiirinde millî bilince ve kimliğine sahip bir çocuğun ağzından şunları söyler:

Ahdim olsun; alayım milletimin öcünü
Ölmeyeyim, öldürmeden ikisini, üçünü (Elöve, 1328: 59).

Bu şiirde diğer örneklerden farklı olan yerleşmesi istenen millî bilinç kazanılmıştır. İntikam duygusu toplumda yerleşmiştir.

A. Kemal de çocuklar için yazdığı “İntikam” adlı şiirinde Balkanların geri alınmasını bir intikamın gerçekleşmesi olarak görür. Mezarının bile Rumeli’de olmasını isteyen genç, millî kimliğe ulaşmış görülmektedir. Bu da bize Balkanların Osmanlı için ne kadar önemli olduğunu bir kere daha gösterir:

Eğer ben de sağ olursam, yetişirsem, büyürsem

İntikamın ışığını parıldıyor görürsen:

Mezarımın Rumeli'nde olmasını isterim

Emelim bu... Yalnız bunu yüce Hak'tan dilerim (Karaca, 2013: 243).

Nigâr Hanım, Abdülhak Hâmid, Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik, Ali Ekrem, Faik Âli, Mehmet Emin ve Ziya Gökalp gibi şairler de Balkan Savaşlarını konu alan bazı şiirlerinde intikam duygusunu işlemişlerdir. Ancak yazının sınırlarını aşacağından bu şiirlere yer verilmemiştir.

Sonuç

Karlofça Antlaşması ile başlayan dönemde Osmanlı'nın kaybettiği topraklarda kalan Türkler çeşitli zulüm ve işkencelere maruz kalmışlardır. Kafkasya ve Balkanlar'da yaşanan bu mezalim millî kimliğin de uyanmasını sağlamıştır. Sadece savaşlar ve kaybedilen topraklar değil aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin yönetim anlayışı doğrultusunda Türkçülük düşüncesi de önem kazanmıştır. Bu düşüncenin zirve noktasını Balkan Savaşlarının kaybedilmesi oluşturmaktadır. Büyük bir intikam duygusu eşliğinde millî kimliği harekete geçiren edebî eserler verilmeye başlanır. İntikam/öç duygusunu yansıtan şiirlere dikkat edildiğinde Türklük vurgusunun da kuvvetli bir şekilde verildiği görülür. Şiirlerde geçen intikam/öç kelimesinin çoğunlukla Türk kelimesiyle birlikte kullanılması bunun bir göstergesidir. Bu şekilde millî kimlik oluşumuna katkı sunmak amaçlanmıştır.

Türk kimliğini ön plana çıkarmak için Türk ve Müslümana yapılan zulümler sonucu ortaya çıkan intikam duygusuna şiirlerde oldukça fazla yer verilir. Böylece kaybediş sonrası pasif bir üzüntüden ziyade diri bir intikamın kimlik sağlayacağı ve o kimliği diri tutacağı açıktır. Bu şiirlerde karşımıza çıkan duygu basit bir öfkeden ibaret değildir. Çünkü öfke bir anlıktır ve saman alevi gibidir. Oysa intikam, etkisini kolay kolay kaybetmez, uzun süre aynı kalabileceği gibi şiddetlenebilir de. Hatta bu uzun süreç intikam arzusu duyan için varoluşsal bir hâl bile alabilir. Bu eserlerdeki intikam duygusu gerçek bir karşılık vermekten ziyade haksızlığı diri tutmaya yarayan bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dirilik aynı zamanda Türk kimliğinin de sağlamlığının zeminini oluşturmaktadır. İntikamın güçlü bir şekilde yaşanır kılınması ve gelecek nesiller için de kimlik oluşumunu sağlaması için şiirlerde geleceğin yetişkinleri olacak çocuklara da seslenilmektedir. Balkan Savaşlarından sonra ortaya çıkan Türkçülük düşüncesinin devamlılığının sağlanması gelecek nesillerin yetiştirilmesine bağlıdır.

İntikam şiirlerinin mekânı olarak ise Balkanlar seçilmiştir. Yaklaşık beş yüz yıldır Osmanlıların egemenliğinde bulunan bu toprakların kaybı bir travmaya sebep olmuştur. Kaybedilen sadece toprak parçası değildir. Osmanlı'nın varlık nedeni olarak sayılan ve “dârü'l İslâm” olarak kabul edilen Balkan topraklarının kaybedilmesidir. Bu anlamda kimlik gelişimini sağlamak için seçilen mekân önemlidir. Mekânın kimlik oluşumu üzerindeki etkisi ise başka bir yazının konusu olarak ele alınabilir.

Kaynakça

- Aça, M. (2003). Türk Kahramanlık Destanlarının Öksüz-Yetim Bahadırları. *Milli Folklor*, 15/58 67-75.
- Adugit, Y. (2008). İntikamın Adaleti ve Estetiği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 11-32.
- Akçam, T. (2002). Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce* 4, 53-62.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve Kimlik. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 32-43.
- Aydın, S. (2013). *Balkanlar’ın Acı Yüzü, Basın Tarihinde Balkan Savaşları*. Ankara: Yeditepe Yayınevi.
- Bağır, C. (2012). *Türk Yurdu Şiir Antolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Connolly, William E. (1995). *Kimlik ve Farklılık -Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri* (çev. Fermâ Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Durmuş, M. (2006). *Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı*. İstanbul: Uluslararası Çanakkale Kongresi.
- Eliot, T.S. (1991). *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elöve, Ali Ulvi. (1328). *Çocuklanmıza Neşideler*. İstanbul: Tanin Matbaası.
- Ergün, M. (2021). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1914*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gökalp, Ziya (1976). *Kızıl Elma* (haz. Hikmet Tanyu). Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları.
- Gündoğdu, A. -Güler, C. (2023). *Halka Doğru Mecmuası ve Halkçılık Düşüncesi*. İstanbul: İstanbul Türk Ocağı Yayınları.
- Gürel, Z. (1995). *İbrahim Alâettin Gövsa*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları..
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hikmet, N. (2008). *Bütün Şiirleri* (ed. Güven Turan - Fahri Güllüoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jusdanis, Gregory. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür* (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, M. (2015). *Şiir Tahlilleri 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, Ş. (2013). *Türk Edebiyatında Çocuk Millî Kimlik İnşası (1900-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koryürek, Enis Behiç. (1971). *Mirâs ve Güneşin Ölümü*, (haz. Fethi Tevetoğlu). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Köroğlu, E. (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maalouf, Amin. (2015). *Ölümcül Kimlikler* (çev. Aysel Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özdemir, C. (2021). Kimlik ve Söylem, *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2, 107-122.
- Özkırımlı, U. (2015). *Milliyetçilik Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öztan, Güven G. (2013). *Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, C. (2002). *İhsan Raif Hanım (Yaşamı, Sanatçı Kişiliği. Yayımlanmış ve Yayımlanmamış Bütün Şiirleri)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Şahin, E. (2013). Ahmet Nedim Servet Tör: Türk’ün Destanı, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/2, 203-218.
- Saraç, Ö. (2013). Türk Destanlarında İntikam Motifi, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 3/5, 141-150.
- Şener, E. (2013). *Örgütsel İntikam Üzerine Nitel Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Taştan, Y. K. (2012). Kanonik Topraklardan Ulusal Vatana: Balkan Savaşları ve Türk Ulusçuluğunun Doğuşu, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* XI/2, 1-99.

Taştan, Y. K. (2017). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tural, S. (2005). *Milli Bilinç ve Şiir Üzerine*, Gaziantep: 1. Zeugma Şiir Günleri. 821-832.

İnternet Kaynakları

URL1: Öteki maddesi. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 14.06.2024]

URL2: İntikam maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/intikam> [Erişim Tarihi: 18.06.2024]